

Problémy a výzvy pri osvojovaní si slovenčiny ako cudzieho jazyka u ukrajinských študentov počas vojny

Zoriana Hiletska

Filologická fakulta, Ľvovská národná univerzita Ivana Franka vo Ľvove (Ukrajina)

zoriana.hiletska@lnu.edu.ua

Výučba slovenského jazyka v ukrajinskom prostredí prináša nielen veľa nového a zaujímavého, ale aj množstvo otázok, prevažne didaktických, a v poslednom čase aj problémov, spôsobených s rusko-ukrajinskou vojnou. Tieto didaktické otázky sa menia, modifikujú približne každých päť – desať rokov. V posledných rokoch sa rapídne zmenil život a vyučovanie vplyvom pandémie, ale aj vojny Ruska proti Ukrajine.

V ozbrojených konfliktoch a vojnách je otázka zachovania vzdelávacích inštitúcií ako bezpečného priestoru mimoriadne naliehavá. V roku 2015 OSN vypracovala Deklaráciu o bezpečnosti škôl, ktorú od roku 2022 podpísalo 109 krajín, okrem Ruska. Dnes na Ukrajine táto krajina-agresor považuje vzdelávacie inštitúcie za ciele ostreľovania. Na Ukrajine bolo v dôsledku vojenskej agresie Ruska úplne zničených 180 škôl, poškodených bolo viac ako 1300 vzdelávacích inštitúcií.

Počas vojny má vyučovací proces mnoho svojrázností, dochádza aj k zmenám v organizácii samotného vzdelávacieho procesu, väčšinou sú negatívneho charakteru, keďže študenti a učitelia sú nútení tráviť veľa času v úkrytoch, prípadne celkom opúšťať svoje domy. Niektorí študenti boli nútení zmeniť svoje bydlisko a niektorí boli dokonca nútení odísť do zahraničia. Mnohé z týchto rodín sú odlúčené: otec zostal na Ukrajine (alebo dokonca bojuje) a študenti s matkou a mladšími súrodencami odcestovali do zahraničia. Z dôvodu častých vzdušných poplachov a výpadkov elektriny máme prerušený vzdelávací proces. Pomerne často sú poplachy a výpadky elektriny dosť dlhé, v trvaní od 3 do 6 hodín.

Počas dvoch rokov pandémie koronavírusu sme boli už zvyknutí na dištančné vzdelávanie, takže s organizáciou vzdelávacieho procesu neboli žiadne problémy. Dištančné vzdelávanie umožňuje organizovať vzdelávací proces vo vojnových podmienkach. Má však aj veľa nevýhod. Niektorí zo študentov sa nachádzali v nebezpečných zónach – vojnových zónach alebo dočasne okupovaných územiach – a nemali možnosti sa pripojiť. Ale aj študenti a prednášatelia, ktorí boli/sú relatívne v bezpečí, nemusia mať prístup k internetovému pokrytiu alebo technológiám. Vo Ľvovskej oblasti je každý deň, a čo je ešte horšie, každú noc, vyhlásený vzdušný poplach (niekedy niekoľkokrát denne), počas ktorého sa musíte ukryť, ak máte kde, alebo zostať vonku na ulici (najhoršie je to v zime). To priamo ovplyvňuje organizáciu vzdelávacieho procesu a inokedy ho aj preruší.

Súčasne je potrebné zdôrazniť, že nemôžete neustále pracovať a študovať na diaľku. Stalo sa to v prvých mesiacoch vojny, pretože niektorí študenti a učitelia boli nútení opustiť svoje domy a uniknúť pred ruskou agresiou. So začiatkom nového akademického roka 2022/2023 sme však začali pracovať v kombinovanej/zmiešanej/hybridnej forme vzdelávania, to znamená, že všetky prednášky od 2. ročníka prebiehali online, ale všetky praktické hodiny boli prezenčné. 1. ročník študoval priebežne v prezenčnej forme. Naša univerzita zriadila aj úkryt pre študentov a učiteľov, aby sme mali kde v bezpečí vyčkať na vzdušné poplachy. Prečo sme sa začali učiť v kombinovanej forme? Nie je to bezpečnejšie online? Existujú určité problémy súvisiace so socializáciou a interakciou medzi študentmi a učiteľmi, študentmi so študentmi či učiteľmi navzájom a to nemožno ignorovať. Našťastie v relatívne pokojných regiónoch, kde sa nachádza Ľvovská národná univerzita Ivana Franka, je možné využiť len prvky dištančného vzdelávania, štúdium sa uskutočňovalo na univerzite so zníženým počtom účastníkov. Z uvedených dôvodov

bol rozvrh hodín zostavený tak, že určité dni v týždni, pre každú fakultu osobitne, boli dni len na prednášky, to znamená, že učitelia ani študenti neprišli na univerzitu, ale študovali a pracovali online. V tomto akademickom roku 2023/2024 začala Ľvovská národná univerzita Ivana Franka pracovať v offline forme vzdelávania, to znamená, že všetky prednášky a praktické a seminárne cvičenia pre všetky ročníky prebiehajú na univerzite. Len študenti magisterského štúdia majú kombinovanú formu vzdelávania, čiže prednášky prebiehajú online a seminárne cvičenia sú na univerzite. Pre niektoré disciplíny učitelia navyše vyvinuli elektronické kurzy na platforme MOODLE, ktoré môžu študenti využívať v čase, ktorý im vyhovuje.

Medzi hlavné výzvy, ktoré vojna postavila ukrajinským učiteľom a ktoré treba prekonať, sú:

- prekonanie zvýšenej úzkosti účastníkov vzdelávacieho procesu;
- zmena emocionálneho a psychického stavu účastníkov vzdelávacieho procesu;
- nedostatok motivácie a sebadisciplíny medzi študentmi;
- udržanie efektívnosti vzdelávacieho procesu;
- nedostatok technických možností;
- odchod časti študentov za hranice krajiny alebo nášho regiónu.

Hlavnou výzvou je zvýšená úzkosť, ktorá sa väčšinou dá prekonať iba osobnou komunikáciou, teda prezenčnými hodinami. Emocionálny a psychologický stav je možné napraviť iba aktívnymi činmi, a preto by sa vzdelávací proces nemal na dlhú dobu prerušovať. Snažili sme sa pracovať podľa harmonogramu, vtedy účastníci vzdelávacieho procesu pracujú kontinuálne a precvičuje sa sebadisciplína. Je dôležité, aby formy a metódy dištančného vzdelávania neboli nové, účastníci vzdelávacieho procesu by už mali mať zručnosti na používanie aplikácií a prostriedkov, inak nemožno očakávať efektivitu vzdelávania.

Najťažšou vecou pri organizácii vzdelávania vo vojnových podmienkach je nedostatok motivácie a sebadisciplíny študentov. Veľa, ale nie všetko, závisí od skúseností, autority a pracovných metód konkrétneho učiteľa. Nemenej dôležitou je štrukturalizácia práce, kontrola a hodnotenie, neustála komunikácia so študentmi, kontakt s rodičmi, trpezlivosť a vytrvalosť. Za každých podmienok musí byť vzdelávací proces efektívny, preto hľadáme formy a metódy: niektoré úlohy zjednodušujeme, namiesto bezmyšlienkového zjednodušovania je lepšie hľadať formy a metódy, ktoré vám umožnia nestratiť efektivitu. A najmä kontrola – benevolentná, no zároveň spravodlivá a stála.

Najčastejšie som od svojich študentov počula sťažnosti na všetko pohlcujúcu apatiu: nechcem a nemôžem nič robiť a nemá to zmysel, všetky plány sú zmarené atď. Depresia, apatia, ľahostajnosť, pocit bezmocnosti, beznádej, neschopnosť sústrediť sa na čokoľvek, pamätať si najjednoduchšie veci; nezáujem o čokoľvek, dokonca aj o udalosti, ktoré priamo ovplyvňujú život a bezpečnosť samotnej osoby.

A tento stav sa prejavuje nielen u študentov, ale aj u učiteľov, pretože aj oni sú v neustálom strese. Učiteľ prežíva nielen všetok stres z každodenných hrozieb, ktoré nám každý deň prináša vojna, ale aj starosti o svojich rodičov, deti, príbuzných, ale aj študentov. Preto by mal učiteľ popri antistresových opatreniach hľadať faktory motivujúce študentov k ďalšiemu vzdelávaniu, sebarozvoju, hodnotovej orientácii a sebarealizácii.

Čo sa týka duševného stavu učiteľov: dlhodobý stres, v ktorom sme všetci počas vojny, často vedie k emocionálnemu vyhoreniu. Rastie ľahostajnosť, „profesionálny cynizmus“, negativizmus voči študentom a svojej práci. Niekedy sa objavujú nemotivované výčitky voči okoliu, život sa zdá prázdny a nezmyselný a práca je nudná a nenávidená rutina. Učitelia sú prvými kandidátmi na získanie tohto stavu práve preto, že náplňou našej práce je odovzdať našu pozitívnu energiu, našu silu a teplo duše tým, ktorí na pomoc čakajú, tým, ktorým pomôcť chceme a môžeme. Počas tejto vojny sa učitelia a psychológovia našej univerzity stretávajú s veľmi odlišnými prípadmi stresových stavov a posttraumatických porúch. Máme sklon

k súcitu, empatii, pri svojej práci míňame nadmerné množstvo psycho-emocionálnej energie. Neistota zajtrajška počas reality vojny tento stav ešte zhoršuje.

Navyše charakter našej práce sa zmenil natoľko, že vlastne pracujeme bez oddychu. Hlavnými nevýhodami sú nedostatočná komunikácia vzhľadom na rozdielne technické možnosti študentov a pedagógov, dodatočná záťaž učiteľov na kontrolu vypracovaných úloh, ktorá vyplýva z technických možností práce študenta (niektorí študenti zostali v zahraničí a z dôvodu veľkého časového posunu, nemožnosti zúčastniť sa na praktickej hodine a pod. splnené úlohy posielajú emailom), možnosť pripraviť sa na vyučovanie, kontrolovať odoslané úlohy len v určitých hodinách, keď je elektrina, internet a nie sú ostreľovania.

Osobne praktizujem pozitívne riadenie študentskej skupiny – vyhýbam sa tvrdým trestom, hlasným poznámkam, pričom zavádzam veľmi jasné pravidlá pre komunikáciu/správanie pri učení na diaľku aj offline. Prispôsobila som pravidlá správania pre študentov počas online hodín, napríklad som informovala o podmienkach, keď je možné vypnúť kameru, či o situáciách, keď mi študenti môžu napísať do súkromných správ, a nie do všeobecného chatu skupiny.

Zmenila som výber vzdelávacích materiálov a stratégie práce so študentmi. Je potrebné citlivo pristupovať k výberu textov na čítanie a námetov na diskusiu vzhľadom na rôzne a často traumatické zážitky (ostreľovanie, strata príbuzných, smrť rodičov, otec vo vojne). Texty o rodine, rodnom domove môžu vnímať veľmi bolestne. To isté platí pre výber videomateriálov, ilustrácií, prezentácií atď.

Vzhľadom na skutočnosť, že počas stresu študenti pociťujú zmeny v kognitívnych procesoch (zhoršuje sa pamäť, znižuje sa koncentrácia a rozsah pozornosti, reč sa stáva zmätenou), klesá motivácia a celkový záujem, stojí za to použiť určité metódy a techniky, ktoré pomôžu študentov „začleniť“ a stimulovať k efektívnejšej duševnej práci. Napríklad: vytvárať problémové situácie, klásť zaujímavé otázky, zapájať študentov do spoločných diskusií, brainstormingu s cieľom zvýšiť ich motiváciu, kognitívnu aktivitu a záujem, dávkovať úlohy na samostatnú prácu, rozdeľovať úlohy do malých blokov a poskytovať jasné pokyny na spracovanie každého bloku materiálu alebo písomné vysvetlenia, komentáre. Ale pravdupovediac, nie všetky tieto metódy sú vždy účinné. Žiaľ, stále častejšie študenti odmietajú vykonávať určité úlohy, najmä ak tieto úlohy vyžadujú kreativitu, aktívnu tímovú spoluprácu a pod., na rozdiel od mechanického vykonávania cvičení, čítania a prekladu.

Vojna a s ňou aj dištančná forma vzdelávania teda spôsobila mnohé negatívne zmeny vo vzdelávacom procese a v živote ukrajinských študentov. To všetko len zvyšuje vzdelávacie straty.